

В. Г. Федоренко,

д. е. н., професор, заслужений діяч науки і техніки України, головний редактор

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ — ГОЛОВНИЙ ПРІОРИТЕТ ХХІ СТОЛІТТЯ

Держава, яка не займається розвитком інтелектуального капіталу, не може розраховувати на гідне місце в світовому суспільстві.

Слід зазначити, що людство протягом, як мінімум, останніх двох тисяч років у різних формах застосовувало ідею концентрації соціального потенціалу суспільства для вирішення тих чи інших завдань.

Спочатку таку функцію концентрування та зберігання найбільших досягнень цивілізації відігравали монастирі, де, окрім розвитку духовних можливостей людини, ченці займалися суто науковою роботою: писали історичні та філософські твори, збирали, зберігали і переписували рукописи, займалися книгодрукуванням і живописом.

З часом функцію вищої освіти на себе поступово перебрали університети, які також виконували функцію концентрації інтелектуального ресурсу нації і відповідно до європейської традиції були об'єднані з науковими центрами. Університети Європи завжди користувалися економічними пільгами, що забезпечувало їх саморозвиток.

У той же час у країнах із ринковою економікою почали створюватися структури випереджаючого розвитку, основною метою яких було економічний розвиток. Це були так звані вільні економічні зони (ВЕЗ). Зараз у світі створено близько 2000 вільних економічних зон.

Вільні зони — це інструмент вибіркового скорочення масштабів державного втручання в економічні процеси, це не тільки і не стільки відособлена географічна територія, але, скоріше, частина національного економічного простору, де введена і застосовується певна система пільг і стимулів, яка не використовується в інших його частинах.

Система пільг, що надаються вільній зоні, служить інструментом реалізації переваг даної території, могутнім стимулом для підтримки перспективних економічних тенденцій і в жодному разі не є механізмом компенсації недоліків управління або відсутніх на даній території чинників розвитку.

Слід зазначити, що філософія, закладена в законодавство щодо українських ВЕЗ, типова для індустріальної технологічної ери і не відповідає сучасним реаліям.

У сучасному світі інформація та інформаційні технології в стратегічному плані важливіше мільйонів тонн виплавленої сталі або десятків тонн видобутого золота, автомобілів, верстатів, побутових приладів та всякої іншої продукції індустріального століття.

ХХІ століття є тією межею, коли вартість інтелектуального продукту в міжнародному економічному обміні зрівнялася з вартістю товарної маси. Все це призводить до радикальних змін самого характеру виробництва.

Витрати на інформацію становлять у середньому три чверті доданої вартості сучасної продукції. У новій економіці купують і продають концентроване знання — колосальний обсяг інтелектуального змісту в крихітній матеріальній оболонці, це можуть бути комп'ютерні програми, найновіші ліки або останні моделі авіаційно-космічної техніки, ціна яких передусім обумовлена витратами за статтею "дослідження і розробка".

Держава, яка випереджаючими темпами не розвиває у себе чинники інтелектуального капіталу, взагалі не може розраховувати на більш-менш гідне місце у світовому співтоваристві.

Найбільш вдалим прикладом поєднання економічних стимулів із концентрованим високопродуктивним інтелектуальним капіталом може слугувати найбільша в США науково-технічна зона — Веллс ("Силіконова Долина"), де працюють один мільйон фахівців.

Для вироблення нової економічної стратегії для України може стати в нагоді показовий і успішний досвід Індії, яка до недавнього часу у всьому світі асоціювалася з країною "третього світу", а зараз пішла стрімко вперед в інтелектуальному зрості.

Нова економічна стратегія Індії почалася зі створення в 1986 році концепції Програмно-технологічних парків, яка:

- передбачала 100% експортно-орієнтовану схему;
- реалізувала найпростішу процедуру відкриття компаній;
- надавала фірмам-розробникам право на безмитний ввіз товарів, інофірмам — право на створення під їхнім повним контролем індійських відділень;
- звільняла від податків та мита імпортовані засоби розробки програмного забезпечення (ПО) і устаткування (включаючи комп'ютерну техніку, системи телеметрії і комунікацій) без зобов'язань зворотного експорту;
- звільняла від експортних податків і мит розроблене ПЗ;
- звільняла новостворені компанії від корпоративних податків на 10 років. Ці компанії отримували доступ до всіх виділених ліній зв'язку, могли здійснювати пільгове розмитнення й одержання експортної ліцензії.

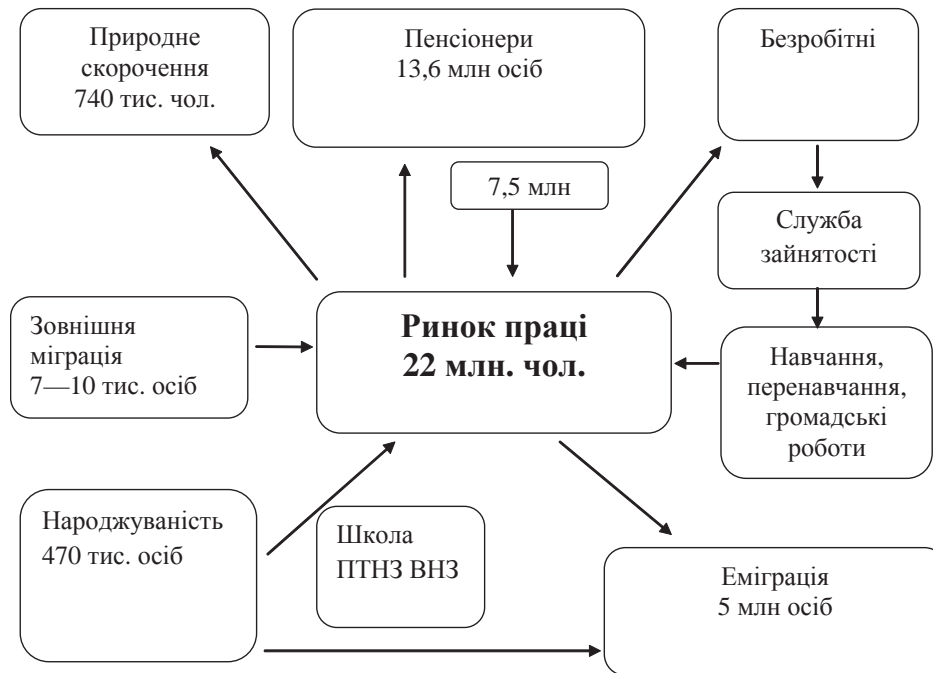

Рис. 1. Узагальнена схема руху трудового потенціалу на ринку праці

Серед факторів, які сприяють успішному розвитку інтелектуального капіталу, сконцентрованого у вільних економічних зонах Індії, називають такі:

- 1) високий ступінь комп'ютеризації населення. Даний фактор сприяє зростанню загальної комп'ютерної грамотності, що, у свою чергу, сприяє позитивній репутації країни як постачальника аутсорсингових рішень у довгостроковій перспективі;
- 2) високий науковий і освітній рівень. Особливо це стосується математичних, кібернетичних і менеджерських спеціальностей;
- 3) наявність значного числа фахівців-програмістів при порівняно низькій вартості таких трудових ресурсів;
- 4) наявність стабільного законодавства в країні;
- 5) наявність достатньо розвинутої комп'ютерно-комунікаційної інфраструктури;
- 6) високий рівень поширення знань технічної англійської мови в середовищі професійних розробок ПО;
- 7) наявність у країні і за її межами маркетингових ініціативних груп, які сприяють залученню замовлень на розробки й інвестиції в дану галузь;
- 8) наявність значного числа сформованих компаній, що орієнтуються на створення ПЗ.

В Україні є всі передумови для успішного застосування індійського досвіду, але навіть швидке і ефективне його впровадження в створених спеціально для цього вільних економічних зонах буде всього лише "рухом навздогін", у той час як дійсно ефективним може бути тільки "рух на випередження".

Ведучи мову про інтелектуальний розвиток людини, необхідно відмітити, на це впливають також соціально-побутові умови. Головними в цій справі є будівництво.

У будівельній галузі України працює біля 50 тис. підприємств, на яких зайнято майже 0,5 млн осіб. Щороку попит на кваліфіковані кадри у будівництві зростає і, починаючи з 2010 року, становить у середньому більше 20 тис. осіб на рік, а через декілька років в Україні не буде вистачати трудових ресурсів. При цьому в країні зберігається високий рівень безробіття.

Наявність фінансово-економічних бар'єрів є важливою, але не єдиною проблемою. Особливої актуальності набуває питання мобільності, конкурентоспроможності та рівня кваліфікації робітників. На рис. 1 наведена узагальнена схема руху трудового потенціалу на ринку праці.

На ринок праці найбільший вплив здійснює депопуляцію та еміграція населення та велика кількість людей пенсійного віку. Відсутність в країні висококваліфікованої робочої сили робить її не привабливою для іноземних інвестицій.

Від рівня професійної освіти, виховання й розвитку кадрів залежить можливість підвищення продуктивності праці, освоєння нової високопродуктивної техніки, впровадження нових ефективних матеріалів, прогресивних технологічних процесів.

Через застарілість матеріально-технічної бази ПТНЗ (професійно-технічних навчальних закладів), яка не оновлювалась протягом 20 років, скорочення чисельності учнів на ринок випускають робітники з 2—3 розрядом, тоді як він потребує 4—5 розряду. Випускник ПТНЗ володіє загальними теоретичними та технічними знаннями, але не володіє практичними навичками, компетенціями і потребує "доводки" протягом 1—2 років. Отримуються теоретичні знання, але відсутні належні професійні навички та вміння, особистісні якості робітника, його здатність приймати участь у трансформаційних процесах на виробництві та інноваційних технологіях виробництва. Саме тому сьогодні підтримується ідея щодо введення терміну "компетентність" поряд з терміном "кваліфікація".

Реалізуючи систему безперервної професійної підготовки робітничих кадрів для будівельної галузі, слід зазначити, що має бути вибудована вертикаль реалізації концепції "навчання впродовж життя". Професійна підготовка працівника розпочинається від первинної підготовки і продовжується отриманням суміжної або нової робітничої професії.

У країнах із розвинутою ринковою економікою працівник протягом свого життя 8—11 раз міняє робітничу професію. В умовах стрімкого розвитку науково-технічного прогресу постійно виникає необхідність в отриманні нових практичних навичок і необхідність періодичного навчання, підвищення кваліфікації, отримання нової професії, або професійної підготовки працівника під конкретне робоче місце, що є особливо актуальним для малих підприємств.

Тільки капітал сучасного типу — інтелектуальний — дає можливість суспільству забезпечити рух на випередження. Створення і успішна діяльність в Україні структур випереджаючого розвитку, основою яких є постійно зростаючий сукупний людський потенціал — нова парадигма поступу нашого суспільства в гідне майбутнє.

Стаття надійшла до редакції 22.03.2013 р.